

**TURISTIK XIZMATLARNI HAQ EVAZIGA KO'RSATISH
BO'YICHA MAJBURIYATLARNING HUQUQIY MAQOMI:
MILLIY VA XALQARO TAJRIBA TAHLILI**

Achilova Liliya Ilhomovna,

Toshkent davlat yuridik universiteti

Biznes huquqi kafedrasida dotsenti,

yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)

**LEGAL ASPECTS OF OBLIGATIONS FOR THE PAID
PROVISION OF TOURIST SERVICES: ANALYSIS OF
NATIONAL AND INTERNATIONAL EXPERIENCE**

Achilova Liliya Ilkhomovna,

Assistant Professor of the Department of Business Law, Tashkent
State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

**ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ ПО
ВОЗМЕЗДНОМУ ОКАЗАНИЮ ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ:
АНАЛИЗ НАЦИОНАЛЬНОГО И МЕЖДУНАРОДНОГО
ОПЫТА**

Ачилова Лилия Илхомовна,

доктор философии по юридическим наукам (PhD),

доцент кафедры «Бизнес-право»

Ташкентского государственного юридического
университета

**ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ ПО
ВОЗМЕЗДНОМУ ОКАЗАНИЮ ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ:
АНАЛИЗ НАЦИОНАЛЬНОГО И МЕЖДУНАРОДНОГО
ОПЫТА**

Ачилова Лилия Илхомовна,

доктор философии по юридическим наукам (PhD),

доцент кафедры «Бизнес-право»

Ташкентского государственного юридического
университета

Annotatsiya. Mazkur maqolada haq evaziga turistik xizmatlar ko'rsatish bo'yicha majburiyatlar, ularning shartnomaviy huquqiy tabiati, ayniqsa, turistik kompaniyalarning huquqiy maqomi, turistik operator va turistik agentlarning huquq subyektligi, ularning o'zaro o'xshash va farqli jihatlarini haqida so'z yuritilgan. Turistik kompaniyalarning o'zaro hamda turist oldidagi majburiyatlarini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlar hamda bu bo'yicha xorijiy davlatlar tajribasi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: haq evaziga turistik xizmatlar ko'rsatish bo'yicha majburiyatlar, turistik faoliyat subyektlari, turistlar, turoperator, turagent, turistik xizmatlar ko'rsatish shartnomasi.

ORCID: 0000-0003-0111-
0546

e-mail:

Liliya.achilova@mail.ru

Аннотация. В данной статье рассматриваются обязанности по возмездному оказанию туристских услуг, их договорно-правовая природа, особенности правового положения туристских организаций, юридических лиц туроператоров и турагентов, их сходства и различия. Проанализированы нормативные правовые документы, регламентирующие обязательства туристических компаний друг перед другом и перед туристами, а также опыт зарубежных стран в этом отношении.

Ключевые слова: обязательства по возмездному оказанию туристских услуг, субъекты туристской деятельности, туристы, туроператор, турагент, договор оказания туристских услуг.

Abstract. This article discusses the obligations for the provision of tourist services for a fee, their contractual and legal nature, the peculiarities of the legal status of tourist organizations, legal entities of tour operators and travel agents, their similarities and differences. The normative legal documents regulating the obligations of travel companies to each other and to tourists, as well as the experience of foreign countries in this regard, are analyzed.

Key words: obligations derived from the contractual relation regarding tourist services, subjects of tourist service, tourists, tourist operators, tourist agency, tourist service contracts.

Kirish

Ma'lumki, so'nggi yillarda mamlakatimiz da turizm sohasini rivojlantirishga juda kat ta'e'tibor qaratilmoqda. Eng avvalo, shuni ta'kidlash joizki, turizm sohasida davlat si'yosati istiqbolda hududlar va ularning infra tuzilmasini kompleks jadal rivojlantirishda turizm sohasi yetakchilik qilishi, dolzarb ijti'moiy-iqtisodiy masalalarni yechish, ish o'rinlarini ko'paytirish, hududlar diversifikatsiya si' va rivojlanishini ta'minlash, aholining daro'madlari, yashash darajasi va sifatini oshirish hamda mamlakatning investitsiyaviy joziba dorligi va imidjini yaxshilashga qaratilganligi bilan izohlanadi. Turizm sohasida qisqa mud'datli istiqbolga mo'ljallangan maqsadli vazifa va ustuvorliklardan kelib chiqib, quyidagi asosiy yo'nalishlar bo'yicha chora-tadbirlar ni faol amalga oshirish ko'zda tutilgan: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 5-yanvardagi PF-5611-sonli farmoniga muvofiq tasdiqlangan 2019–2025-yillarda O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish konsepsiyasida turizmni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari nazarda tutilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli farmoni muvofiq, 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi 35-maqsadida: "O'zbekiston bo'ylab sayohat qiling" dasturi doirasida mahalliy sayyohlar sonini 12 million nafardan oshirish hamda respublikaga tashrif buyuradigan xorijiy turistlar sonini 9 million nafarga yetkazish; To'siqsiz turizm infratuzilmasini mamlakatning asosiy turizm shaharlarida keng joriy qilish; - 2026-yilgacha turizm sohasida band bo'lgan

aholi sonini 2 baravar oshirib, 520 ming nafarga yetkazish; Turizm va madaniy meros obyektlari in frutuzilmasini rivojlantirish hamda 8 ming dan ortiq madaniy meros obyektlaridan sa'marali foydalanish bo'yicha davlat dasturini qabul qilish.

Material va metodlar

Mazkur ilmiy maqolani tadqiq etish da umumilmiy uslublar: funksional yondashuv, mantiqiylik, tizimlilik, tarixiy, qiyo'siy-huquqiy metodlardan foydalanildi. Mavzu yuzasidan olimlarning fikr va mulohazalari tahlil qilinib, tegishli taklif va tavsiyalar berildi.

O'zbekiston Respublikasining "Turizm to'g'risida"gi Qonuni 2019-yil 18-iyulda qabul qilinib, unga sohaning hozirgi rivojlanish bosqichidan kelib chiqqan holda, yangi tushunchalar kiritildi, turizm sohasidagi davlat siyosatining prinsiplari va asosiy yo'nalish lari belgilandi. Shuningdek, turistik faoliyat subyektlari toifalarga ajratildi.

Tadqiqot natijalari

Afsuski, yuzaga kelgan COVID-19 pandemiyasi bu borada amalga oshirilayotgan ishlarga salbiy ta'sirini ko'rsatmasdan qolmadi. Xususan, 2020-yilda O'zbekiston tonda turistik xizmatlar eksportidan tushgan daromad 80 foizga pasayib ketdi [1]. 1 096 ta oilaviy mehmon uy (xonalar soni 3 952 ta)lari tashkil etilib, ularning umumiy soni 2 458 ta, o'rinlar soni 21 018 taga yetdi. Turistlar uchun xizmat ko'rsatuvchi 137 ta yangi turistik tashkilotlar faoliyatini yo'lga qo'yilishi natijasida ularning soni 1 483 taga yetkazildi. Tiklanish yurtimizga kelayotgan sayyohlar soni o'sishida ham kuzatilmoqda. Jumladan, 2022-yil sentabrga chiqayotgan yurtimizga kelgan xorijiy turistlar soni 2021-yilga

nisbatan 3 baravarga ko'pay di. [2]. Endilik da 2023-yilda kamida 7 mln xorijiy hamda 12 mln ichki turistni jalb qilish vazifa sifatida belgilab olinmoqda [3].

S.N. Bratanovskiyning fikricha, turizm sohasidagi huquqiy munosabatlar subyektlar ining huquqiy maqomi qonunchilikda belgi langan huquq va majburiyatlar, shuningdek, javobgarlik yig'indisidir. Turistik xizmatlar sohasidagi huquqiy munosabatlarning bosh subyekti iste'molchi hisoblanadi. Turizm agentligi yoki turoperator sifatida turistik xizmat ko'rsatuvchi shaxslar ularning buyurtmalari ijrochisi sifatida ish olib boradilar [4].

D.S. Ushakov esa turistik agentlikni turoperator tomonidan shakllantiriladigan, turistik mahsulot tuzilishi bo'yicha turistga ma'lumot beruvchi va reklama qiluvchi rolga ega subyekt sifatida tavsiflaydi hamda uning turistik xizmat ko'rsatish subyekti emasligini asoslashga harakat qiladi [7].

Bizningcha, turistik agentlik turistik mahsulotni targ'ib etish bilan birga uni realizatsiya qilish huquqiga ega ekan, turistik xizmat ko'rsatish subyektlaridan hisoblanmasdan iloj yo'q. Negaki uning faoliyati turistga turistik xizmatlar haqida axborot berish va reklama qilishdangina iborat emas. U turistlar uchun transport, turar joy xizmatlari ko'rsatish ekan, mazkur xizmat turlari turistik xizmat sohasi bilan uzviy bog'liqdir.

Haq evaziga turistik xizmatlar ko'rsatish bo'yicha majburiyatlarda turistik kompaniyalarning huquqiy maqomi belgilangan shartnomalar turli davlatlar qonunchiligida turlicha ifodalanadi. Masalan, Germaniya fuqarolik qonunchiligida mazkur shartnoma turistik xizmatlar shartnomasi, Rossiya Federatsiyasi sining "Turizm to'g'risida"gi qonunida turistik mahsulotni realizatsiya qilish to'g'risidagi shartnoma, Yevropa Ittifoqining "Turpaklar va ular bilan bog'liq turistik xizmatlar to'g'risida" 2006/2004 "turpaket reali zatsiyasi to'g'risida shartnoma", O'zbekiston qonunchiligida turistik xizmatlar ko'rsatish shartnomasi deb yuritiladi. Ular nomlanishi dan farq qilsa-da, mazkur davlatlar uchun ham, O'zbekiston uchun ham turistik xizmat ko'rsatish shartnomasi shakli 1970-yil 23-aprelda Bryusseldagi imzolangan Sayohat uchun shartnoma bo'yicha xalqaro konvensiya yaga binoan belgilangan [8]. M.R. Pliyevaning fikricha, mazkur xalqaro hujjat turizm sohasidagi majburiyat

munosabatlari va turoperatorlarning javobgarligi masalalarini tartibga soluvchi yagona xalqaro shartnoma hisoblanadi [9]. [10].

Belarus Respublikasining "Turizm to'g'risida"gi qonunida "turistik faoliyat subyekti (turoperator, turagent)ga turni sotish komissiya shartnomasi yoki qonun bilan taqiqlanmagan boshqa shartnomalar asosida amalga oshiriladi" [11]. Mazkur mamlakatlar qonunchiligiga muvofiq, turoperatorlar va turagentlar o'zaro shartnoma tuzayotganda, shartnoma turini tanlashda erkindir.

Tadqiqot natijalari tahlili

O'zbekiston Respublikasining "Turizm to'g'risida"gi Qonunida ham turoperator va turagent o'rtasidagi munosabatlar shartnomasi asosida belgilanishi bayon qilingan bo'lsa-da, uning turiga nisbatan hech qanday ta'lab qo'yilmaydi. Bu bilan Fuqarolik kodeksida nazarda tutilgan shartnoma tuzish erkinligi prinsipiga asoslangan deyish mumkin. Huquq nazariyasida ham mazkur yondashuv to'g'riligi bo'yicha fikrlar bildirilgan [12].

Ammo qonunning 26-moddasida turoperator va turoperator o'rtasidagi shartnomada nimalar ko'rsatilishi kerakligi aniq qilib belgilab qo'yilgan. Ular quyidagilardan iborat: turistik mahsulotni turagent tomonidan reali zatsiya qilish shartlari; turagentning turistik mahsulotni turoperator yoxud o'z nomidan realizatsiya qilishga doir huquq va majburiyatlari; turagent tomonidan ikkilamchi agent shartnomalarini tuzish mumkinligi (mumkin emasligi)ni nazarda tutuvchi shartlar; ularga turistik mahsulotning buyurtmachisi tomonidan turistik xizmatlar ko'rsatish shartnoma sining ijro etish borasida e'tirozlar bildirilgan taqdirda turoperator va turagentning ham korligi tartibi; turistik mahsulot to'g'risida axborot taqdim etmaganlik yoki noto'g'ri axborot taqdim etganlik, turistik xizmatlar ko'rsatishga doir shartnoma bo'yicha majburiyatlarni bajarmaganlik yoki lozim darajada bajarmaganlik uchun turistik mahsulotning buyurtmachisi oldida turoperator va turoperatorning javobgarligi, shuningdek, taraflar dan har birining javobgarligi. Sayyohlik xizmati ko'rsatuvchi tashkilotning shartnomada ko'rsatilganidan boshqa majburiyatlari [13].

Xorij amaliyotida esa bu kabi misollarni ko'plab uchratish mumkin. Qonunchilikka ko'ra, turistik mahsulotga kiritilgan xizmatlarning ajralmas qismi bo'lgan turistlarni dam olish joyi va

orqa ga havo orqali tashish shartlari va muddat lariga rioya qilmaslik, shuningdek, turistik xizmatlar sifatining buzilishi va sayyohlar foydasiga ma'naviy zarar [16], shuning dek, ular tomonidan qilingan qo'shimcha xarajatlar kompensatsiya undirish uchun asosdir. Misol uchun, 2014-yilda fuqarolar F.I., F.V. har birining foydasiga ma'naviy zararni qoplashni undirish uchun "SANMAR TUR" MCHJ (turoperator), "Leon" MCHJ (turagent)ga nisbatan da'volar bilan sud ga murojaat qilgan. O'z talablarini asoslash davomida ular "SANMAR TUR" MCHJ F.I. va F.V. uchun Moskva-Barselona yo'nalishi bo'yicha "Ural aviayo'llari aviakompaniyasi" OAJdan 2014-yil 2-iyuldagi U6-3501 reys uchun bilet sotib olganligi, aviabilet da'vachilik davomiyligi muddati 04:05 soat deb ko'rsatib o'tilganligi, ammo samo lyot uchishi kechiktirilganligi va sayyohlar Barselonaga 13 soat 10 daqiqada yetib bor ganlarini keltirib o'tgan [15]. Sudning qarori bilan da'volar qisman qondirilgan. "Sanmar TUR" MCHJdan ma'naviy zararni qoplash, da'vog'arlar foydasiga jarima va byudjet daromadiga davlat boji undirilishi belgilangan. "Leon" MCHJga nisbatan da'volar ni qondirish rad etilgan. Sud mazkur holat bo'yicha turagent emas, balki turoperator turistik mahsulotni o'z ichiga olgan barcha uchinchi shaxslarning harakatlari (harakat sizligi) uchun turist oldida javob beradi, degan xulosaga kelgan [17].

Xulosalar

Haq evaziga turistik xizmatlar ko'rsatish bo'yicha majburiyatlarda turistik kompaniyalarning huquqiy maqomi mavzu doirasi da'rganilgan masalalarni tizimli tahlil etish natijasida bir qator asoslantirilgan xulosa va takliflar ishlab chiqishga muvaffaq bo'lingan.

Xususan, bu haqda quyidagi ilmiy-amaliy ta'rif va nuqtayi nazarlarni izohlab berish mumkin: 1) turizm sohasidagi huquqiy munosabatlarda subyektlarining huquqiy maqomi deganda qonunchilikda nazarda tutilgan, ular huquq subyektligi, faoliyat yuritishining tartibi va asoslarini belgilaydigan huquqiy normalar yig'indisi tushuniladi; 2) turagent turoperatorning topshirig'iga ko'ra harakatlanadi. Shu sababli mazkur ikki turistik kompaniya turining huquqlari, majburiyatlari va javobgarligi bir-biri bilan uzviy bog'liqdir. Ularni bir-biridan alohida deb tasavvur qilishning imkoniyati yo'q.

Shuningdek, reyslar turkompaniya aybiga ko'ra emas, balki aviakompaniya aybi bilan

kechikkan taqdirda kompensatsiya masalasi ham shartnomada oldindan hal etilgan ma'qul. Ana shundagina yuqoridagi keyslarga o'xshash holatlarning yuzaga kelishining oldi olinadi. Yuzaga kelgan taqdirda ham ikki tomonning qanday yo'l tutishi oldindan ma'lum bo'ladi. Shu bilan birga, turkompaniyaning ham, turistning ham huquqlari buzilmasdan, nizolarni sudgacha o'zaro kelishuv bilan hal etish imkoniyati yuzaga keladi.

REFERENCES

1. Ahrorov D. Pandemiya dan keyingi turizm: O'zbekiston nimalarga e'tibor qaratishi kerak? [Post-pandemic tourism: What should Uzbekistan focus on?] Available at: <https://kun.uz/11780695?q=%2F11780695/>.
2. Turizm va madaniy meros vazirligining hisobot matbuot anjumani bo'lib o'tdi [A report press conference of the Ministry of Tourism and Cultural Heritage was held]. Available at: <https://yuz.uz/news/turizm-va-madaniy-meros-vazirligining-hisobot-matbuot-anjumani-bolib-otdi/>. E-ISSN 2181-1148 ISSN 2181-919X YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI / ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК / REVIEW OF LAW SCIENCES
3. Turizm sohasidagi ulkan imkoniyatlar va ulardan foydalanish bo'yicha vazifalar ko'rsatib o'tildi [Huge opportunities in the field of tourism and tasks for their use were shown]. Available at: <https://president.uz/uz/lists/view/5552/>.
4. Bratanovski S.N., Bratanovskaya M.S., Kocherga S.A. Pravovoye regulirovaniye turizma v Rossiyskoy Federatsii [Legal regulation of tourism in the Russian Federation]. Moscow, 2014, pp. 23–28.
5. Pisarevsky E.L. Pravovoye regulirovaniye turistskoy deyatelnosti [Legal regulation of tourism activities]. St. Petersburg, 2007, p. 43.
6. Zolotovskiy V.A., Zolotovskaya N.Ya. Pravovoye regulirovaniye v sfere turizma [Legal regulation in the sphere of tourism]. Volgograd, 2015, p. 34.
7. Mezhdunarodnaya konventsia po kontraktu na putestestviye [International travel contract convention]. Brusel, 1970, April 23. Available at: <https://www.lawmix.ru/abro/552/>.
8. Pliyeva M.R. Otvetstvennost' turoperatora po dogovoru okazaniya mezhdunarodnykh turistskikh uslug [Responsibility of the tour operator under the contract for the provision of international tourist services]. Moscow, 2008, p. 13.